Lovas szolgáltató tevékenységet végző vállalkozások működésének vizsgálata Mosonmagyaróvár környékén

GOMBKÖTŐ NÓRA – KRÁNITZ ZSÓFIA – PONGRÁCZ LÁSZLÓ

Kulcsszavak: gazdaságos lótartás, költségek, bevételi lehetőségek, tartástechnológia, hasznosítási irány.
JEL-kód: Q12.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A szakszerű és gazdaságos lótartást számos tényező befolyásolja. Ennek kapcsán nem lehet eltekinteni a ló sajátos faji igényeitől, melyek leginkább talán a tartási és takarmányozási területen jelentkeznek. Ugyanakkor a munkavégzés miként je, illetve a hasznosítás módja is nagymértékben befolyásolja, hogy milyen ráfordításokkal szükséges számolnia a lótartónak, illetve milyen hozamokat, bevételeket remélhet és milyen forrásokra támaszkodhat. Végső soron a jövedelmezőséget – leegyszerűsítve – a költségek és a bevételek viszonya határozza meg.

Jelen munkánk során a lótartáshoz kapcsolódó költségek és lehetséges bevételek alakulását vizsgáltuk Mosonmagyaróváron és vonzáskörzetében működő lovas szolgáltatást végző vállalkozásoknál. Nehézséget jelentett, hogy egyrészt az ágazat speciális jellege miatt a lótartás gazdasági hatásaira vonatkozó szekunder adatok semmilyen formában nem álltak rendelkezésre, másrészt az alapadatok a gyakorlatban szokásos és elterjedt csoportosításban voltak elérhetők. Az általunk vizsgált vállalkozások adataiból ugyanakkor egyértelműen kimutattuk, hogy a lótartás során felmerülő költségek legnagyobb része munkabérköltség, melyet az egyéb költségek, majd a takarmányozással, végül pedig az állatorvosi ellátással kapcsolatos költségek követnek. Munkánk eredményeként bizonyítást nyert, hogy a lótartás egy idő- (és/vagy munka-) igényes tevékenység.

Kiemelésre érdemes, hogy amíg az összes termelési költség esetében egyértelműen kimutatható a tartástechnológia hatása, addig a fajlagos költségnél ettől eltérő eredményeket kaptunk. Ebben az ágazatban is fontos tehát az üzemi és üzemgazdasági szempontból egyaránt optimális állatlétszám meghatározása és kialakítása, hiszen az állatok telepenkénti egyedszáma jelentősen befolyásolja a fajlagos költségek alakulását és ezzel alapvetően határozza meg a vállalkozás gazdaságos működését.

BEVEZETÉS

A ló mint haszonállat gazdasági jelentősége az utóbbi évtizedekben jelentősen csökkent, de az ember mindennapjainak részeként, egészségének védelmében, szabad idejének eltöltésében egyre nagyobb szerepet kap. Idegenforgalmunkban is nagy jelentőséggel bír a ló. Fontos gazdasági érdek hazánk számára, hogy mind a fejlődő idegenforgalmat, mind a lakosság egészségének megőrzését a sport és a kikapcsolódás által, valamint a ló iránti külföldi keresletet a lótenyésztés a megfelelő színvonalon kielégítse (*Bodó – Hecker, 1998; Düle et al., 2005*). Ezen kívül a ló fontos

szerepet játszik a munkahelyteremtésben, például Németországban minden három lóra jut egy munkahely.

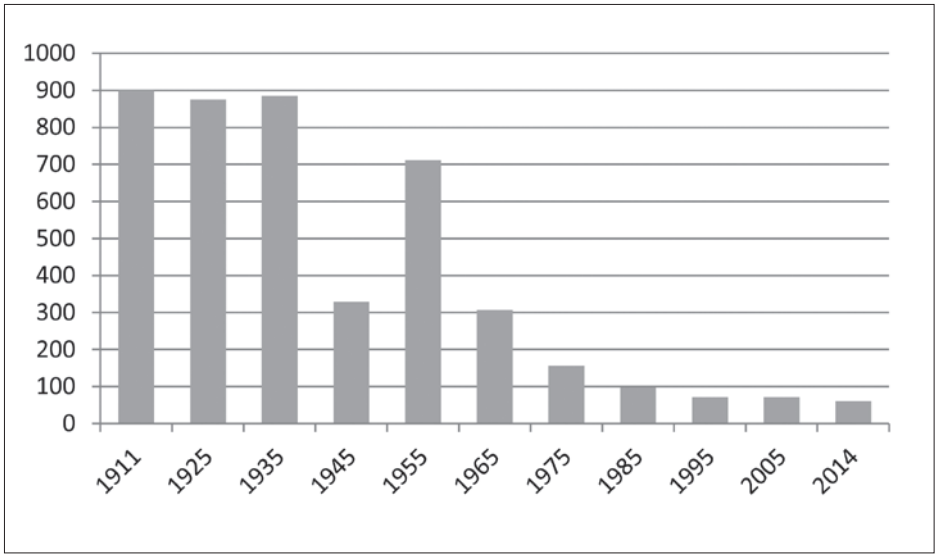
A ló egyik legfontosabb szerepe tehát napjainkban az ember és a természet közötti kapcsolat megteremtése, fenntartása, erősítése. Magyarország nemzeti lovas programja a *Kincsem Nemzeti Lovas Program,* amely azzal a céllal jött létre, hogy a hazánkban évtizedekkel ezelőtt hanyatlásnak indult lovas ágazatot ismét fejlődő pályára állítsa, annak érdekében, hogy az ország újra méltán viselhesse a „lovas nemzet" címet. A Magyar Kormány 2012. február 29-én fogadta el a Kincsem Nemzeti Lovas Programot, melynek főbb területei érintik a lótenyésztést, a lovas kultúra köznevelésben történő megjelenítését, továbbá a szakoktatás és a szakemberképzés egységes keretbe foglalását, a lóversenyzést és a lovassportokat, az egységes vagyongazdálkodás feltételeinek megteremtését és a kiemelt létesítményfejlesztéseket, a szabadban való lovaglás jogszabályi kereteinek megteremtését és összehangolását, valamint a lovas ágazati marketinget. Az 1061/2012. (III.12.) Kormány határozat 14 pontban jelöli meg azokat a szakmai feladatokat, melyeknek elvégzése a lovas ágazat fellendítésének érdekében szükséges. Mindezen feladatok közös sajátossága, hogy külön-külön talán kevésbé látványos módon, de összességében – még mindig csak közvetetten – jelentős gazdasági, társadalmi és kulturális hatást képesek kifejteni, leginkább az idegenforgalom, a turizmus, a rekreáció, valamint a munkahelyteremtés és a vidéki térségek felzárkóztatása révén.

AZ ÁGAZAT HELYZETE HAZÁNKBAN ÉS AZ EU-BAN

Az 1900-as évek elején Magyarország lóállománya megközelítette a 900 ezret, mely az I. világháború során 20 százalékkal csökkent. A két világháború közötti időszakban folyamatosan nőtt a lovak létszáma. A nagyobb testű, tömegesebb lovak, mint például a nóniusz, a nagy erejű hidegvérű fajták és a keresztezésükkel előállított „sodrott" lovak előtérbe kerülése a szállítási feladatok növekedésének volt köszönhető. A II. világháború következménye az 1945.

1. ábra

A lóállomány változása Magyarországon 1911 és 2014 között, ezer db

Forrás: KSH (2014) adatai alapján saját szerkesztés

évi 330 ezres lóállomány, mely a háború előtti létszámnak csupán 37 százaléka. 1955-re ugyan a lóállomány a kétszeresére nőtt, de a háború előtti létszámot már soha nem érte el. A gépesítés miatt a ló egyre inkább kiszorult a mezőgazdaságból, a közlekedésből és a harcászatból is, így 1965-re a hazai lólétszám már csak 300 ezer volt, s 1985-re a 100 ezer egyedet sem érte el (*Schindele, 2000*). A hazai állomány 2012-ben 74 ezerre tehető. Az 1. ábra az állomány változását mutatja be az 1911 és 2014 közötti időszakra vonatkozóan.

A lólétszám az Európai Unióban jelenleg meghaladja az 5 millió egyedet. Korábban betöltött szerepét – mezőgazdaság, kereskedelem, harcászat – azonban itt is elveszítette, ma már inkább csak a szabadidős tevékenységekben és rekreációban, továbbá a sportban van komolyabb jelentősége. A létszám csökkenése tehát – a hazai helyzethez hasonlóan – ezekben az országokban is megfigyelhető, egyedül az Egyesült Királyságban növekedett az állomány. Valószínűleg ez annak köszönhető, hogy a második ipari forradalom hatása korábban érvényesült. Jellemzően azonban 40-60%-ára esett vissza a létszám, kivételt képez Magyarország, Lengyelország és Belgium-Luxemburg, ahol a korábbi 15%-át sem éri el. A volt keleti blokk országait ilyen szempontból nehezebb vizsgálni, mert kevesebb információ áll rendelkezésre. 2000 óta Csehország, Horvátország és Szlovénia állománya nőtt, a többi volt szocialista országban – Magyarországgal egyetemben – a 60-as évek óta töretlenül csökkent az állomány. Romániára is igaz ez a megállapítás, ugyanakkor a mezőgazdasági szerkezetváltás hatására itt nem volt drasztikus visszaesés, az 1960-as évekhez képest csupán 24%. Európában napjainkban a legnagyobb lóállomány Romániában, Franciaországban, Németországban és Nagy-Britanniában található (1. táblázat), de az egy főre jutó lólétszám Románia után

1. táblázat

A lólétszám alakulása Európában, illetve a változás mértéke 1961–2010 között

Ország/lovak száma, ezer db	1961	1970	1980	1990	2000	2010	1961–2010, százalék
Ausztria	150	53	43	48	82	85	57
Belgium-Luxemburg	267	173	111	66	31	37	14
Bulgária	311	182	120	119	141	113	36
Dánia	125	145	50	38	40	60	48
Egyesült Királyság	155	145	145	169	300	390	252
Finnország	235	90	33	44	58	74	31
Franciaország	1 729	697	364	319	349	453	26
Hollandia	171	99	67	70	118	134	78
Írország	207	124	68	54	70	99	48
Lengyelország	2 730	2 585	1 780	941	550	291	11
Magyarország	463	231	126	75	70	61	13
Németország	1 159	402	446	484	476	462	40
Olaszország	408	296	273	271	280	300	74
Románia	1 000	686	566	633	858	764	76
Spanyolország	535	285	248	248	248	250	47
Svájc	95	53	45	45	50	62	65
Svédország	194	61	57	58	89	96	49

Forrás: Bodó – Hecker, 2013

Írországban és Finnországban, míg az ezer hektárra jutó Belgiumban és Hollandiában a legmagasabb (*Liljenstolpe, 2009; Bodó – Hecker, 2013*).

A jövőben a ló gazdasági szerepe várhatóan nem csökken, sőt új piacok nyílhatnak meg. Korábban Nyugat-Európában túltermelés volt jellemző, ennek következményeképpen egy közepes minőségű lóhoz viszonylag alacsony áron hozzá lehetett jutni. Ugyanakkor napjainkra például Németországban – mely meghatározó ezen a területen – is szinte a felére csökkent a fedeztetések száma, így a jövőben hiány várható a piacon.

A LOVAK HASZNOSÍTÁSA, LOVAS VÁLLALKOZÁSOK

A lovak hasznosításának módjai

A történelem során a lónak fontos szerepe volt a hadászatban, a közlekedésben, a mezőgazdaságban egyaránt, ugyanakkor mára teljesen megváltozott a feladata. A gazdaságossági megfontolások esetenként eltérőek, mivel a lótartásnak sokféle célja lehet. A hasznosítás formájától nagymértékben függ, hogy milyen ráfordításokkal kell számolnia a lótartónak, illetve outputját milyen formában tudja realizálni.

Napjainkban egyre inkább elterjedt a ló *szabadidős, hobbicélú* tartása, mely korábban ismeretlen volt. Mindenképpen meg kell említenünk a *lovas turizmust,* hiszen hazánk nagy hagyományokkal rendelkezik ezen a téren (*Novotni, 2008*). További hasznosítási irányt jelenthet a *lovassportok,* valamint *lóversenyzés* céljából történő lótartás. Napjainkban egyre nagyobb népszerűségnek örvend a *lovas terápia,* amely orvosi javaslatra történő, terápiás céllal alkalmazott kezelésjellegű foglalkozás a ló és a lovaglás hatásainak felhasználásával. A ló hasznosításának módja a *hústermelés* is, Magyarországon azonban a lóhús fogyasztása minimális, de a magyar vágóló számára továbbra is biztos felvevők a nyugati piacok. Ez az „áru" szükségszerűen keletkezik, hiszen a munkában, sportban megöregedett, lesérült stb. egyedek hasznosításának nincsen más módja. Az egyhasznú lóhústermelésben a csikószaporulatnak legalább 80-85%-ot kell elérni, hogy a tevékenység nyereséges legyen. Különleges hasznosítási forma lehet még a *tejtermelés*. Vannak olyan tájak, ahol rendszeresen fejik a lovakat és fogyasztják a kanca erjesztett tejét. Speciális hasznosítási mód lehet még a *vizeletgyűjtés*. A vemhes kanca vizeletének hormontartalma gyógyszer-előállítás alapanyaga lehet. A ló által nyújtott „szolgáltatások" közül az egyik legkülönlegesebb a *szérumtermelés*. Magyarországon ez a haszonvétel megszűnt (*Bodó – Hecker, 2013*).

Lovas vállalkozások

Az adott üzemben folytatott tevékenység és az általa nyújtott szolgáltatásnak megfelelően Magyarországon jelenleg a lótartó vállalkozásoknak három fő típusát különböztethetjük meg.

A *ménesek, tenyésztő telepek* tenyésztéssel, szaporítással foglalkoznak. Fő termékük a született és felnevelt fiatal ló, melyet bizonyos szintig akár ki is képeznek. Alapvető a legelő és a tiszta, száraz pihenőhely megléte. Saját kiképzés esetén célszerű egyéb épületek fenntartása, mint például egy bokszos istálló vagy egy fedett lovarda. Tarthatók más kancatulajdonosok kancái is a szabad férőhelyeken, gondoskodva minden kapcsolódó szolgáltatásról, ami a tartáson kívül felmerülhet.

A következő típus a *bértartás* vagy *panziós lótartás*. Ez egy olyan vállalkozás, ahol pénzbeli ellenszolgáltatás fejében a lótulajdonosok lovaikat tarthatják, illetve egyéb szolgáltatásokat vehetnek igénybe. Ez a típus a lótartás gazdaságilag előnyös formája, mely a nyugati országokban is nagyon elterjedt.

A lótartás harmadik típusa a *lovasiskolák* és a *turizmussal foglalkozó vállalkozá-*

sok. Itt a vállalkozó ellenszolgáltatás fejében saját lovait ajánlja fel lovaglásra. A ló bérbe adásán túl egyéb szolgáltatásokat is nyújthat.

A különböző vállalkozási típusok egymást kiegészítve és egyéb lovas, illetve nem lovas jellegű tevékenységgel együtt működnek (*Pfau – Széles, 2001*).

A lótartás tehát speciális ágazatnak tekinthető, mivel nem sorolható egyértelműen az élelmiszeralapanyag-előállításra specializálódott „hagyományos" mezőgazdasági ágak közé, ugyanakkor nem is ipari tevékenység, de szolgáltatási jellege is csak részben nyilvánul meg. Ráadásul a lovat ma már – részben betöltött szerepének megváltozása okán – nem feltétlenül soroljuk a gazdasági haszonállatok közé, ehelyett egyre inkább a társállat kategória egyik reprezentánsaként találkozhatunk vele.

A LOVAS VÁLLALKOZÁS JÖVEDELMI VISZONYAINAK ALAKULÁSA

A lovas szektor sajátossága, hogy a profit sok esetben nem közvetlen, hanem közvetett formában jelenik meg. A piac keresleti oldalán jelennek meg azok a személyek, akik versenyeztetés vagy egyéb célból nagy értékű egyedet vásárolnak. A piacnak ezen oldalán jelentős számban vannak olyanok is, akik hobbilovat vásárolnak, illetve azok a vállalkozók, akik túralovaglásokat és turistalovagoltatást végeznek.

A lótartás jövedelmezőségét a bevételek és költségek viszonya határozza meg (2. táblázat).

A lótartáshoz kapcsolódó költségek

Lótartás során fontos a tájékozódás, az előrelátható költségek megtervezése, valamint a lehetőségek felmérése. Minden esetben elsőként merül fel a kérdés, hogy hol, hogyan kerüljön az állat elhelyezésre, milyen körülményekre van szüksége. A tartástechnológia hasznosítás szerint eltérő lehet. Ennek alapján megkülönböztethető a tenyészkancák tartása, a csikónevelés, a hobbi-, munka-, sport- és versenylovak, valamint a tenyészmének elhelyezése. A lovak tartásához és a mindennapi munkavégzéshez szükséges létesítmények együtt jelentik a lovak életterét. A vemhes és csikós kancák elhelyezése futóistállóban vagy bokszokban történik. Míg a hobbilovaknál előfordul a legelőre alapozott szabad tartás is, addig a sport- és versenylovak esetében a bokszos

2. táblázat

A lótartás bevételei és költségei

Bevételek	Költségek
– Lókiképzés ára: • fiatal lovak belovaglása; • különböző szakágak részére lovak továbbképzése; • lovak előkészítése kanca-, illetve ménvizsgára. – Lovas képzés ára: • gyermekek oktatása rendszeresen, illetve táborszerűen; • idősebb, kezdő lovasok oktatása; • versenyzők rendszeres edzése, versenyekre való felkészítése. – Egyéb bevétel: • versenyrendezés (komoly bevételi forrás); • edzőtáborok, továbbképzések; • gyermektáborok; • bemutatók.	– Munkabér; – takarmányköltség (abrak, széna, alom); – állat-egészségügyi költségek; – áram-, víz- és fűtésköltség (rezsiköltség); – amortizáció; – gépek javítási költsége, üzemanyagköltség; – egyesületi díjak (például Lovas Szövetség tagsági díj); – versenyeztetési költség (szállítás, nevezési díj, startdíj, bokszdíj); – lóvásárlás költségei.

Forrás: saját szerkesztés

istálló mellé elengedhetetlen a lovas pálya megléte (*Pongrácz et al., 2007*).

Alapvető fontosságú kérdés továbbá, hogy mivel, hogyan és mennyit etessük/takarmányozzuk lovunkat ahhoz, hogy az állat igényeit megfelelően kielégítsük. A ló takarmányát tömegtakarmányok, gabonafélék, malom- és szeszipari melléktermékek, gyökér- és gumós takarmányok, fehérjetakarmányok, takarmánykiegészítők, valamint ipari keveréktakarmányok alkothatják. Napjainkban az abraktakarmány mellett egyre elterjedtebbé válnak a lótápok. Számos előnnyel bírnak, áruk viszont a gazdasági abrakhoz viszonyítva lényegesen magasabb (*Novotni, 2008*). Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy az abrak- és szálas takarmány termésmennyiségét és ezzel együtt az árát is jelentősen befolyásolja az adott év időjárása. Egy szélsőségesen száraz évben a takarmány ára az egekbe szökhet. Ilyen esetekben célszerű lehet a szükséges táplálóanyagok más úton történő pótlása. Megfelelő megoldásnak tűnik a jó minőségű lótápok etetése. Ezek beltartalmi összetevői garantáltak, a lovak számára értékes táplálóanyagokat tartalmaznak. Bár az alapanyagok áremelkedése kihat a lótápok árára is, de a piaci verseny miatt az emelkedés mégis kevésbé jelentős, mint a szemes gabonáknál. Ennek megfelelően bizonyos években/esetekben ár-érték arányban kedvezőbb lehet a lótápok etetése (*Rásky, 2012*). Mindezek mellett természetesen az állat számára az ivóvíz és nyalósó biztosítása is fontos. A lónak a legmegfelelőbb a tiszta, mellékíztől mentes, 10-16 °C-os víz (*Bodó – Hecker, 1998*).

Mindezeken túl gondoskodni kell az állat egészségi állapotának megőrzéséről, így például a szükséges védőoltásokról, betegség esetén a megfelelő gyógyszerekről, kezelésekről. Az állatorvosi költségek egy része tervezhető, ugyanakkor számolni kell az állategészségügy terén olyan kiadásokkal is, amelyek előre nem tervezhetők. A kötelező állatorvosi teendők esetében legfontosabb dolog a megelőzés (megfelelő istállóklíma, takarmányozás, ivóvíz, jó kondíció biztosítása). A megelőző oltásokat elegendő évente egyszer, illetve kétszer beadatni. Az oltóanyagok ára öt- és tízezer forint között mozog. A féreghajtást évente háromszor ajánlott elvégezni, egy-egy adag ára öt- és hétezer forint között mozog. Egyes betegségek, sérülések gyógyításának költségei jelentős (akár több százezer forintos) kiadást jelenthetnek a lótartók számára.

Gazdasági állatok esetében állatfajtól és létszámtól függően meg kell állapítani, hogy milyen tudásszintű/szakmai képzettségű és mekkora létszámú munkaerőre van szükség ahhoz, hogy az állatok körüli teendők megfelelő módon kerüljenek ellátásra. A lótenyésztő feladatai közé tartozik a lovak tenyésztése, gondozása, mozgatása, trénírozása, a csikók nevelése és idomítása. Az állatokról való gondoskodás mellett feltétlenül elvégzendő feladat az istálló, valamint berendezéseinek és a felszereléseknek a karbantartása, a létesítmény rendben tartása is. A korszerű technikát alkalmazó, megfelelő tartási és egészségi körülményeket biztosító telepeken, gazdaságokban szükség van jól képzett munkaerőre. A lóápoló szakmája sokoldalú és változatos, napi általános munkája során ellátja a rábízott lovakat és gondozza felszereléseiket. A lótartásban és lósportban fontos ismernie az alkalmazott gépek és eszközök használata során a baleset-védelmi előírásokat, hiszen a lovakkal való foglalkozás korántsem veszélytelen. Baleset esetén tudnia kell elsősegélyt nyújtani (*ÁFSZ, 2008; ÁFSZ, 2010*). A lovak körül foglalkoztatott személyek szakképzettsége, illetve gyakorlati téren szerzett tapasztalatai tehát különös jelentőséggel bírnak.

Lótartás során jelentős költségekkel kell számolnunk. Az állat megvásárlása, a megfelelő hely biztosítása és a tartáshoz szükséges költségek mind-mind nagyon magasak. Ugyanakkor meg kell vizsgálni a másik oldalt is, hogy mekkora hasznot hozhat a lótartás.

Hozamok és forrásszerzési lehetőségek a lótartásban

A lótartás bármely formájánál fontos a piaci környezet megismerése, a vevők igényeinek, valamint körének felmérése, a versenytársak (konkurencia) kínálatának feltérképezése. Fontos felmérni, hogy milyen képességek, lehetőségek állnak rendelkezésre, amiket a siker érdekében lehet használni. Speciális tudás, kitartás, szorgalom, megfelelő hozzáállás, valamint idő-, pénz- és energiabefektetés hiányában a vállalkozás sérülékennyé válik. A már működő vállalkozás esetén sem szabad megfeledkezni a továbbképzésről (*Csontó, 2014*).

Értékesíthetünk csikót, melyet a profi lovasok és a kiképzők keresnek. Míg a hároméves, esetleg alapszinten belovagolt lovak iránti kereslet nagyobb, addig az idősebb, de már versenyeredményeket elért egyedek jóval magasabb áron értékesíthetők. Önmagában a csikóeladás ritkán eredményez nyereséget, így érdemes más tevékenységgel, szolgáltatással kiegészíteni a vállalkozást. Fontos szem előtt tartani, hogy a faj unipara volta miatt a hozam nem növelhető, de a minőség igen. A jövedelmezőséget tehát a költségek alacsonyan tartása és az eladásra szánt állat minősége szabja meg (*Pfau – Széles, 2001*).

Versenylovak esetében a „haszonszerzés" meglehetősen esetleges, nagymértékben lófüggő. A versenyló tartása és versenyeztetése tetemes kiadásokkal jár. Annak ellenére, hogy hatalmas összegek fektethetők be, nincsen garancia a megtérülésre. Számolni kell azzal is, hogy a versenylovak csak néhány évig, 2 éves kortól 4-5 éves korig képesek megfelelő állapotban versenyezni, illetve bármikor előfordulhat, hogy a ló sérülést szenved.

A lovasiskolák költségei sem alacsonyak. A jövedelmező üzemeltetéshez érdemes legalább 10 lovat tartani, melyek vételára jelentős összeget tesz ki. A költségek további részét képezi a takarmányköltség, valamint a lovagoltatáshoz lovanként meg kell vásárolni a felszereléseket és még a kisebb vállalkozásoknak is alkalmazniuk kell legalább egy oktatót/túravezetőt és egy lovászt, akiknek a bére és járulékai is állandó költségtényezőként merülnek fel (*Rásky, 2014*).

Megfelelő szakmai gyakorlattal kell rendelkeznie annak, aki bértartásra vállalkozik. Ebben az esetben is minimálisan 10, de inkább 20-25 egyeddel érdemes elindítani a vállalkozást ahhoz, hogy profitálni lehessen belőle. A bértartás kapcsán mindenképpen leszögezhető, hogy a megbízható, jó hely keresett. Egyre több ilyen vállalkozással találkozhatunk a főváros környékén és más – főként nagyobb – településeken is.

Budapesten és környékén valamivel magasabb bértartási díjak a jellemzők, mint a vidéki területeken. Általában megállapítható, hogy vidéken havi 50-60 ezer forintért, míg Budapesten, illetve Pest megyében átlagosan havi 70-80 ezer forintért megfelelő körülmények között helyezhetők el a lovak. Természetesen a helytől, a szolgáltatásoktól függően ezek az árak lehetnek sokkal magasabbak is. Olyan helyen, ahol aránytalanul alacsonyak a díjak, ott feltehetően a körülmények sem megfelelőek (*Mennyi hasznot hoz egy ló?, 2009*).

Az ágazatban működő vállalkozások számára sem nemzeti, sem pedig európai uniós közvetlen (normatív) támogatás nem áll rendelkezésre. A kizárólag lótartással foglalkozó vállalkozások tehát csupán e tevékenységhez közvetetten kapcsolódó, fejlesztési célt szolgáló, egyszeri támogatási lehetőségek valamelyikére pályázhatnak, amelyek azonban nem ezen állatok tartásához, valamint nem a lovas szolgáltatási tevékenység végzéséhez kapcsolódnak közvetlenül. Ezen támogatási összegek pályázat benyújtása révén érhetők el és bizonyos fokú önerő meglétéhez kötöttek. Érdemes megemlíteni a vidéki turizmus különböző formáinak nemzeti támogatását, amelynek célja a fenntartható falusi agro- és ökoturisztikai fejlesztés, beruházások inf-

rastrukturális és szolgáltatási feltételeinek, marketingjének támogatása vidéki munkahelyek létrehozására vagy megőrzésére, melyben a lovas turisztika külön megemlítésre került. Ez a célprogram az Új Magyarország Vidékfejlesztési Programban (ÚMVP 2007–2013) szerepelt, az új Vidékfejlesztési Programban (2014–2020) eddig még nem írták ki, de minden bizonnyal hamarosan sor kerül rá. Szintén nemzeti szintű támogatás a mezőgazdasági üzemek korszerűsítéséhez, fejlesztéséhez nyújtott kedvezményes hitel- és lízingdíj-támogatás. Európai uniós forrásokból származó közvetett támogatási lehetőség az új Vidékfejlesztési Programban (2014–2020) is megcélzott állattartó telepek korszerűsítésére felhasználható támogatás. Amennyiben a vállalkozás őshonos lófajták tartásával foglalkozik, további lehetősége nyílik a „védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának in situ megőrzése" elnevezésű felhívásban szereplő támogatás igénybevételére. Az előbbi 2015 decemberében, az utóbbi 2015 novemberében került kiírásra (*Magyar Közlöny, 2015*).

Áttételesen jelenik meg az ágazatban, de a Vidékfejlesztési Minisztérium tenyésztésszervezési feladatokra, ezen belül lótenyésztésre évente mintegy 100-150 millió forintot fordít, mely alapvetően a fajtatenyésztő egyesületek munkájának segítését célozza.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Vizsgálatunk során a lótartás ágazati költségeinek és bevételeinek alakulását tekintettük át nyolc, Mosonmagyaróváron és vonzáskörzetében működő, lovas szolgáltatói tevékenységet végző vállalkozásnál. A vizsgált vállalkozásokból kettő Mosonmagyaróváron, hat pedig Mosonmagyaróvártól 6, 12, illetve 18 kilométerre található. Egy családi gazdaság és egy alapítvány kivételével többségük kft.-ként működik. Három gazdaságnál a tartástechnológia teljesen extenzív, kizárólag szabad tartásra alapozott, három lovardában egyedi boxokban helyezik el az állatokat, míg a fennmaradó kettőben részben boxos, részben szabad tartásos (karámos) megoldást alkalmaznak. Az aktuális, helyben kialakult piaci árak mellett – 2014 októberével bezárólag – felmértük, áttekintettük, illetve összevetettük a lótartó vállalkozások esetében felmerülő különféle költségeket, továbbá bevételi, fejlesztési, forrásszerzési és/vagy igénybe vett támogatási lehetőségeket. Az adatgyűjtés a vállalkozások személyes megkeresését követően mélyinterjúval egybekötött kérdőív kitöltetésével történt. Az adatok kiértékelése során elemeztük a vállalkozások takarmány-, állat-egészségügyi, munkabér- és egyéb jellegű költségeit, valamint a különféle bevételi lehetőségeiket. Kiszámoltuk az egy lóra jutó átlagos, éves költségeket, valamint ezen belül az egyes költségtípusok megoszlását, továbbá megbecsültük a fedezeti volumen éves szintjét, ami alapján meghatároztuk a fix költségek megtérülése érdekében elvégzendő lovankénti legkevesebb munka mennyiségét.

Tekintettel arra, hogy a lótartás üzemgazdasági vizsgálatai a tudományos munkákban ez idáig nem, vagy csak kismértékben kaptak helyet, és a lótartáshoz kötődő üzemgazdasági adatok gyűjtését és feldolgozását összefogó információs adatbázis jelenleg hazánkban nincs kiépítve, ezért az ágazatban felmerülő költségeket és bevételeket kizárólag az általunk gyűjtött primer adatok felhasználásával állt módunkban elemezni és az elemzés eredményei alapján következtetéseket levonni. Az előzőekben leírtak miatt a kapott eredmények irodalmi forrásokkal történő összehasonlítása sem valósulhatott meg.

AZ ÁGAZAT KÖLTSÉGEINEK ALAKULÁSA

A vizsgált vállalkozások tartási és takarmányozási technológiája alapvetően megegyezik: napi kétszer vagy háromszor takarmányoznak, fő takarmány a réti széna és valamilyen – leginkább zab, esetleg

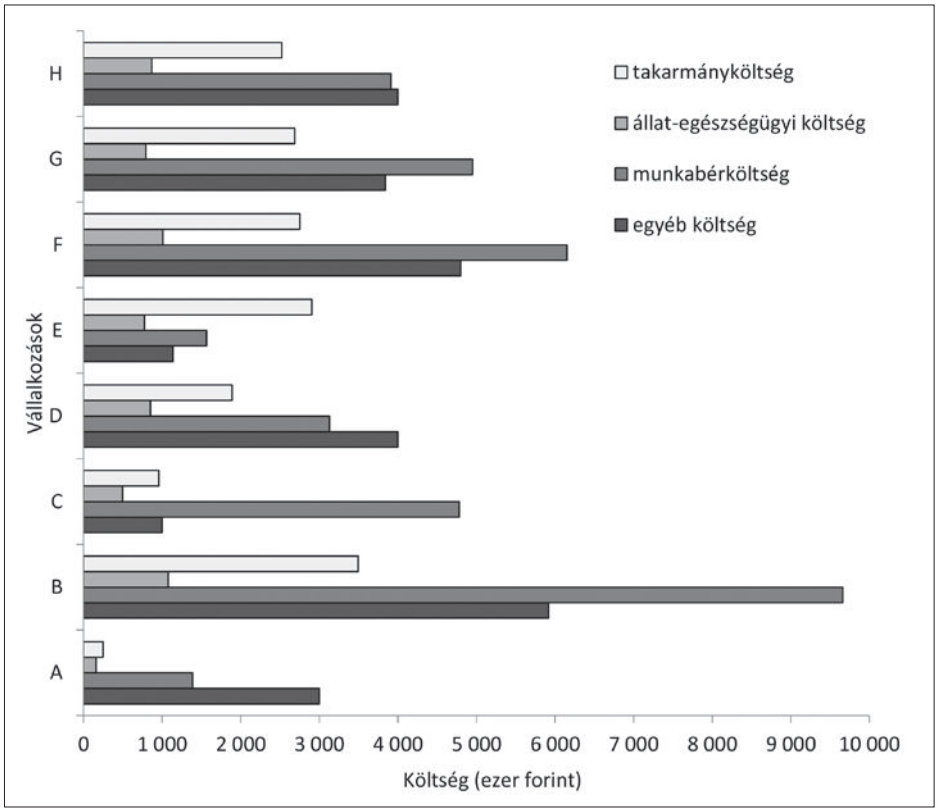
árpa – abraktakarmány (egy vállalkozásnál abrakot nem etetnek). Két vállalkozás a szükséges takarmánymennyiséget vásárolja, kettő maga állítja elő, míg négy egy részét előállítja, a másik részét pedig vásárolja. Abban mindegyik vállalkozás gyakorlata egységes, hogy a takarmányköltségeket igyekeznek csökkenteni, ám az egyes vállalkozások más-más módon. Ahol lehetőség van rá, ott saját termesztésű takarmánnyal vagy cégcsoporton belüli kedvezményes áron történő vásárlással törekednek a vállalkozások vezetői a takarmányozási jellegű kiadások mérséklésére. Takarmány vásárlása esetén leginkább a helyi vagy környékbeli termelőktől, vállalkozóktól történik a beszerzés (mely a különféle kiegészítőkre nyilván nem vonatkozik). Munkánk során a vállalkozások által rendelkezésünkre bocsátott adatokat felhasználva összehasonlítottuk a különböző vállalkozások összes költségeit, illetve az egyes költségnemek alakulását, amit a 2. ábrában teszünk közzé. Továbbá elemeztük a fajlagos költségek alakulását az állatlétszám függvényében is (3. ábra).

Az eredményekből megállapítható, hogy a vizsgált vállalkozások többségénél az éves takarmányköltség 2,7-3 millió forint, az egy lóra jutó éves takarmányköltség pedig 50-120 ezer forint között mozog (mely havi szinten hozzávetőlegesen 4-10 ezer forintot jelent).

Az állat-egészségügyi költségek körébe

2. ábra

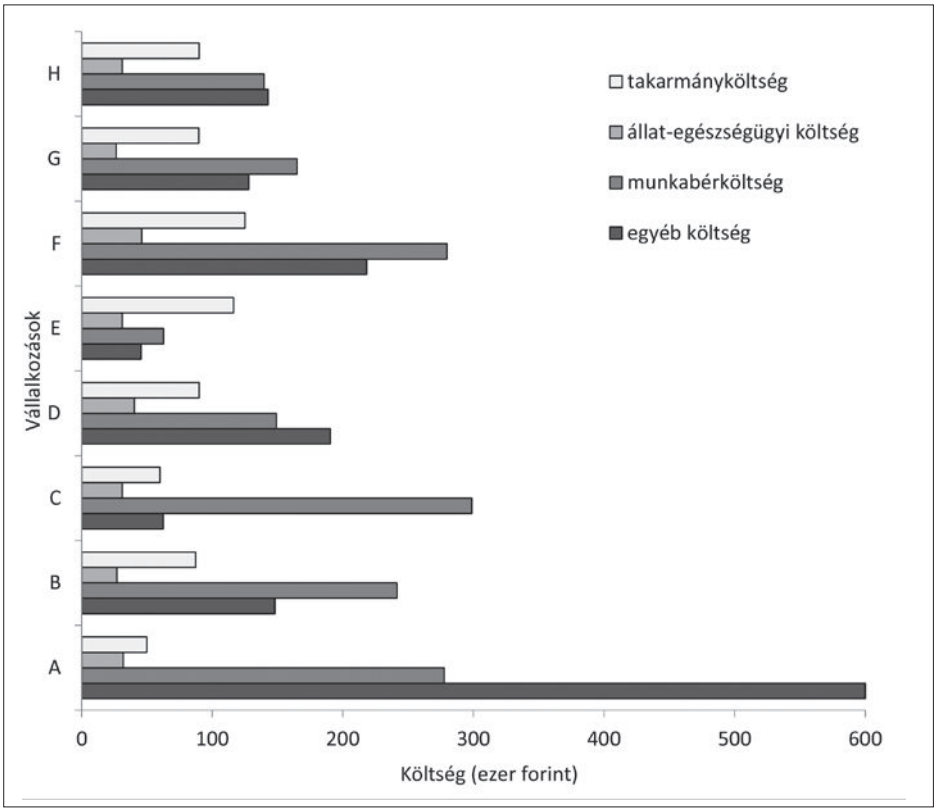
A költségnemek alakulása vállalkozásonként, évente

Forrás: saját vizsgálat

3. ábra

A fajlagos költségek alakulása vállalkozásonként, évente

Forrás: saját vizsgálat

általában a negyed- vagy félévenkénti féreghajtás, az éves vagy évente kétszeri vakcinázás és a vérvétel sorolható. Mindezeken felül az egy lóra jutó éves átlagos költség e területen körülbelül 20 ezer forint. Összességében a tervezhető éves állat-egészségügyi költség egy lóra körülbelül 30-40 ezer forint. A nyolc vizsgált vállalkozás ezen költségeinek átlaga 33 115 forint/ló/év (azaz mintegy 3 ezer forint havonta). Nem feledkezhetünk azonban meg az előre nem tervezhető kiadásokról, így például a sérülések, műtétek, betegségek kezelési költségeiről, melyek több százezres vagy milliós összeget is kitehetnek (és amelyhez a munkából történő kiesés, azaz a bevétel elmaradása is hozzáadandó).

A megkérdezett vállalkozások általában 2-3 főt alkalmaznak teljes vagy részmunkaidőben, akiknek a munkabére minimálbér vagy azt valamelyest meghaladó összeg. A kifizetett munkabért a munkaadó által kötelezően fizetendő járulékok – 1,5 százalékos szakképzési hozzájárulás és 27 százalékos szociális hozzájárulási adó – is terhelik, nagymértékben növelve ezzel a kiadásokat. 101 500 forintos minimálbér esetén a fizetendő járulékok összege 28 928 forint. A vizsgált vállalkozások által kifizetett munkabérköltség 1,5-6 millió forint évente, átlagosan 201 745 forint/ló/év (azaz lovanként és havonta mintegy 17 ezer forint, jelentős szórással).

Az egyéb felmerülő költségekhez sorolha-

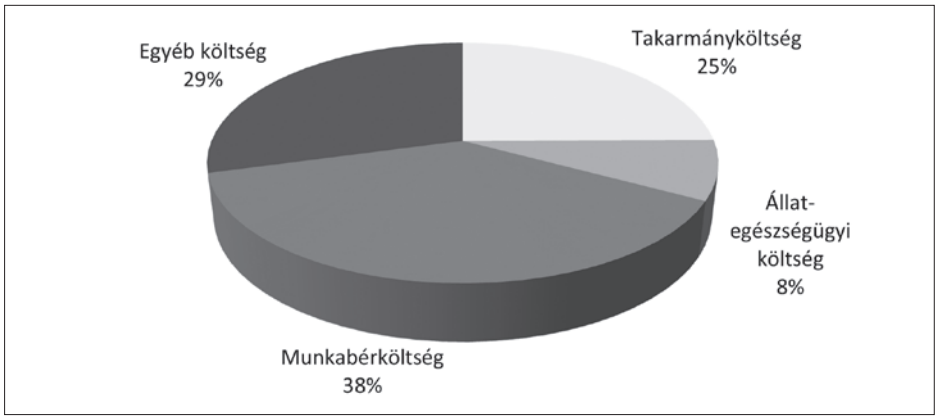
tók a rezsiköltség, bérleti díjak, különböző biztosítási díjak, karbantartási, amortizációs és javítási költségek, továbbá anyagbeszerzések vagy például a gépek és járművek üzemeltetési költségei. Ezen tételek alakulását rendkívül sok tényező befolyásolja, így az üzemméret, a tulajdonviszonyok, a tartási technológia módja vagy a vállalkozás profilja. A vizsgálatba vont vállalkozások esetében e költségek éves viszonylatban 1-6 millió forintot tesznek ki. A vizsgálatban szereplő, átlagosan 20-30 lóval működő vállalkozások fenntartása több százezer forintos nagyságrendű havonta.

Fontosnak tartjuk annak hangsúlyozását, hogy a költségek alakulását a tartástechnológia nagymértékben befolyásolja. A termelési költségek esetében egyértelműen kimutatható a tartástechnológia hatása, mivel a szabad tartásos technológián alapuló vállalkozások (A; C; E) költségei lényegesen alacsonyabbak (5-7 millió forint) a boxos vagy vegyes tartású telepek (B; D; F; G; H) költségeinél, ahol ez az összeg éves viszonylatban jócskán meghaladja a 10 millió forintot. Fajlagos költségek tekintetében azonban ettől eltérő eredményeket kaptunk. A boxos tartástechnológiát alkalmazó vállalkozások átlagos állatállománya 20 és 30 egyed közötti. Ezek fajlagos összköltségei közel hasonlóak (400-500 ezer forint). A szabad tartásos lovardák közül azonban csupán annak az egynek alacsonyabb a fajlagos összköltsége, amelyik húsznál több lovat tart. Ez az összeg közel fele a boxos istállót fenntartó vállalkozások fajlagos összköltségének. Az az extenzív tartástechnológiát alkalmazó vállalkozás, amelyik húsznál kevesebb, de tíznél több ló tartásával foglalkozik, közel azonos fajlagos költséggel számolhat, mint istállós tartástechnológiájú versenytársai. Amelyiknél pedig tíznél is kevesebb ló található, annál ez az összeg közel kétszerese a boxos tartásnál tapasztalt átlagos értéknek. Megállapítható tehát, hogy a lótartásban is – mint minden más állattartó ágazatban – az állatok egyedszáma jelentősen befolyásolja a fajlagos költségek alakulását és ezzel alapvetően határozza meg a vállalkozás gazdaságos működését. Ebben az ágazatban is fontos tehát az üzemi és üzemgazdasági szempontból egyaránt optimális állatlétszám meghatározása és kialakítása.

A következőkben a nyolc vállalkozás fajlagos költségeit együttesen vizsgálva összevetettük az azonos költségnemekhez tartozó összegeket és kiszámoltuk ezek összes költségen belüli arányát. Az egy lóra jutó éves költségek a nyolc vállalkozás adataiból

4. ábra

Az egy lóra jutó éves költségek megoszlása

Forrás: saját vizsgálat

számolva a következőképpen alakulnak: az éves összköltség 515 316 forint, mely átlagosan havi mintegy 43 ezer forintot jelent lovanként. Ezen összegek 39 százaléka munkabérköltség, 37 százaléka az egyéb költség, 17 százaléka takarmányozási és 6 százaléka az állat-egészségügyi költség, ahogy ezt a 4. ábra is szemlélteti.

BEVÉTELI LEHETŐSÉGEK, FORRÁSOK

Egy lótartó vállalkozás működtetése az idő, munka és energiaráfordítás mellett jelentős anyagi terhet is jelent, így nagyon fontos – lehetőleg már előre és kellő pontossággal – tervezni, illetve a működés során folyamatosan követni, értékelni, hogy a vállalkozásnak milyen bevételi lehetőségei adódnak. Az általunk vizsgáltak közül szinte mindegyik vállalkozás bevételként számolhat a bértartás, illetve a lovaglásoktatás díjaival. Egyes lovardák foglalkoznak tenyésztéssel, versenyzéssel-versenyeztetéssel, melyek szintén bevételi lehetőséget jelentenek számukra. A vizsgált körben gyakori a szállásadásból származó bevétel is (bár ez csak közvetetten kapcsolódik a lótartáshoz).

A bértartás havi díja általában 40 000-65 000 forint, egy vállalkozás esetében 80 000 forint. A lovaglás, illetve az oktatás alkalmankénti díja általában 2000-4000 forint, mely azonban függ az időtartamtól, illetve attól, hogy futószáras, osztály- vagy tereplovaglásról, pónin vezetésről vagy egyéni foglalkozásról (esetleg versenyre történő felkészítésről) van szó. A szolgáltatások köre bővíthető még különböző gyermekprogramokkal, nyári táborokkal, szakkörök szervezésével, mely lehetőségekkel a vizsgált vállalkozások többsége él is. Végezetül, a vállalkozások pályázat útján is forráshoz juthatnak. Ilyen elnyert pályázat volt például a MOL Gyermekgyógyító Program, melynek összege 1,4 millió forint, vagy a Széchenyi Terv részeként fedett lovarda építésére biztosított ~12 millió forintos vissza nem térítendő támogatás. Ezekben az esetekben azonban az utánkövetés további – főleg adminisztratív – feladatokat ró a nyertes vállalkozásokra (pl. jelentések készítése).

Ahhoz, hogy az adott vállalkozás eredményesen tudjon működni, a költségeknél nagyobb összegű bevételre kell szert tenni. Munkánk során minden egyes vizsgált vállalkozás esetében megállapítottuk a fedezeti ponthoz tartozó volument, azaz a termelésnek azt a szintjét, amely a fix költségek megtérülését éppen biztosítja. A vállalkozások bevételüket bértartásból, lovaglásoktatásból és szállásadásból szerzik. Mivel a szállásadás bizonytalan bevételi forrásnak minősül és egyébként sem kapcsolódik közvetlenül a lovas tevékenységhez, így kizárólag a bértartásból és a lovagoltatás óradíjából származik előre tervezhető bevétel. Kalkulációnkban tehát ez utóbbi két lehetőséget vettük csak számításba. A bértartási tevékenység esetében a költségek bizonyos hányada – a bértartási megállapodás részleteitől függően – a tulajdonosnál jelentkezik, miközben a vállalkozás biztosan számíthat az adott havi bevételre. A vizsgált lovardákban lévő lovak 25-35 százaléka bértartott ló, míg a többi egyed az adott vállalkozás saját tulajdonában van. A bértartás díja fix (átlagosan 55 000 Ft/ló/hó), így amennyiben feltételezzük, hogy egy évben állandó a bértartott lovak létszáma, akkor a vállalkozás minden hónapban ugyanazzal a bértartásból származó bevétellel számolhat.

A fedezeti ponthoz tartozó volument tehát a – bevétel másik forrását biztosító – lovaglásoktatási órák számában határoztuk meg az alábbi képlet segítségével:

$$Mkr = \frac{K_f}{á - ávk}, \text{ ahol } ávk = \frac{K_v}{M},$$

ahol:
Mkr = kritikus mennyiség;
K_f = állandó (fix) költség;
á = egységár;
ávk = átlagos változó költség;
K_v = összes változó költség;

3. táblázat

A lovas szolgáltatást végző vállalkozások fedezeti volumene

Vállalkozás	Fix költség (E Ft)	Változó költség (E Ft)	Tervezett lovagoltatási órák száma	Fedezeti volumen	
				óra/év	óra/év/ló
A	4 388	410	3 650	1 520	304
B	15 579	4 574	20 440	5 612	200
C	5 780	1 456	7 300	2 064	206
D	7 130	2 741	11 680	2 578	161
E	2 705	3 680	13 140	995	55
F	10 953	3 762	10 950	4 123	275
G	8 790	3 480	14 600	3 183	159
H	7 913	3 388	14 600	2 859	143

Forrás: saját vizsgálat

M = éves szinten tervezett előállítandó mennyiség.

Minden egyes lovarda esetében kiszámoltuk a fedezeti volument úgy, hogy a lovaglásoktatás egységárának a 3000 forintos óránkénti átlagos tarifát, míg az éves szinten előállítandó mennyiségnek a lovankénti 730 lovagolt órák számát vettük alapul (3. táblázat).

A 3. táblázat adatai jól rámutatnak a költségeknél tárgyaltakra, miszerint közel azonos bértartási arány (25-35 százalék) mellett a fennmaradó költségek fedezéséhez a 20 lónál többet tartó extenzív vállalkozásnak (E) kell a legkevesebb lovaglásoktatási órát (995) beiktatnia évente, a 10 és 20 lovat tartónak (C) 1520-at, míg a boxos istállók tulajdonosainak ennek legalább kétszeresét. (Az „A" vállalkozás nem foglalkozik bértartással.) Amennyiben azonban a fedezeti volument (azaz az egy év alatt oktatással töltendő órák számát) elosztjuk a lovardák saját lovainak számával, a boxos istállók oktatással töltendő óraszáma kevesebb, mint extenzív versenytársaié (ez természetesen a magasabb állatlétszámból adódik). Amennyiben a lovagoltatási órák számát heti szinten vizsgáljuk, megállapítható, hogy még a legmagasabb óraszámú (304) vállalkozásnál is egy lóra egy héten hat óra lovagoltatással töltött idő jut. Ez egy egészséges ló számára még a szükséges mozgásigényt sem éri el, azaz nem megterhelő. Ezenkívül az alkalmazottak száma is elegendő ennek megvalósításához. A felmérésben szereplő vállalkozások mindegyike évek óta eredményesen gazdálkodik, tehát az ott tartott lovak a nyereséges működéshez szükséges minimum fölötti munkát végeznek.

A lovas szolgáltatást végző vállalkozások esetében elmondható továbbá, hogy a tartástechnológiák és hasznosítási módok gazdasági hatásukat tekintve nagymértékben eltérnek egymástól. E tekintetben a tartás célja a meghatározó. Ennek megfelelően érdemes a tartástechnológiát megszabni.

KÖVETKEZTETÉSEK, ZÁRÓ GONDOLATOK

Vizsgálataink során egyértelműen kimutattuk, hogy a lótartás során felmerülő költségek legnagyobb része munkabérköltség, melyet az egyéb költségek, majd a takarmányozási, végül pedig az állatorvosi költségek követnek. Az adatok alapján is alátámasztást nyert tehát az a régről ismert megállapítás, hogy a ló egy idő- (és/vagy munka-) igényes állat. Természetesen annak, aki kedvtelésből foglalkozik lóval (akár a sajátjával), mindez kissé más megvilágítást nyer.

Az előzőekhez kapcsolódik az is, hogy a lótartással összefüggésben nem elégséges csupán a takarmányozási költségeket elő-

retervezni, hiszen még számos – nagyságrendben ehhez mérhető, szintén jelentős – kiadással szembesül a lótartó a mindennapok során, melyeket ugyanúgy ki kell tudni fizetni.

A vizsgálatainkba bevont vállalkozások gazdálkodási adataiból megállapítható, hogy amíg a takarmányozási és az állategészségügyi költségek nagyjából azonos nagyságrendet képviselnek, addig a munkabér és egyéb költségek – valamint természetesen az összköltség – vonatkozásában is többszörös eltéréseket tapasztaltunk. Eredményes – de legalább nullszaldós – gazdálkodást feltételezve mindez a lovanként végzendő szükséges „minimum" munka mennyiségét is számottevően módosítja!

Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a felhasznált adatok jelentős részben az érintett vállalkozások hivatalos nyilvántartásaiból származnak. Az alapadatok, illetve a körülmények (árak, bérek, környezeti adottságok, vendégkör, tevékenység, elvárások stb.) változása természetesen kisebb-nagyobb mértékben módosíthatja az eredményeket, illetve árnyalhatja azok értékelését.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) ÁFSZ (2008): *Lovász.* Szakmaismertető információs mappa, http://www.epalya.hu/media/mappa/lovasz.pdf – (2) ÁFSZ (2010): *Mindig van választás. Lótartó és tenyésztő.* Szakmabemutató információs mappa, http://data.munka.hu/data/mediatar/pdf/felujitottak/lotarto_es_tenyeszto.pdf – (3) Bodó I. – Hecker, W. (1998): *Lótenyésztők kézikönyve.* Mezőgazda Kiadó, Budapest – (4) Bodó I. – Hecker, W. (2013): *Lótenyésztés, lótartás, lóhasználat.* Mezőgazda Kiadó, Budapest – (5) Csontó Z. (2014): Lóval pénzt keresni – Speciális tudás, keresett élmények... *Lovasélet,* 15/1. 42–44. pp. – (6) Düle, M. – Miesner, K. – Miesner, S. – Plewa, M. – Putz, M. – Veltjens, C. – Erley, O. (2005): *A jól képzett ló.* Mezőgazda Kiadó, Budapest – (7) KSH (2014): *Hosszú idősorok – agrárcenzusok – Szarvasmarha-, sertés-, ló- és juhállomány, 1851–2013.* http://www.ksh.hu/docs/hun/agrar/html/tabl1_5_1_1.html – (8) Liljenstolpe, C. *(2009): Horses in Europe.* Swedish University of Agricultural Sciences. – (9) Magyar Közlöny 144. sz. 2015. október 6. – (11) Mennyi hasznot hoz egy ló? *Haszonagrár,* 2009. május 18. – (11) Novotni P. (2008): *Magyar lovak* – Fókuszban a hazai lófajták. Pro-Team Nonprofit Kht., Nyíregyháza – (12) Pfau E. – Széles Gy. (2001): *Mezőgazdasági üzemtan II.* Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Budapest – (13) Pongrácz L. – Bokor Á. – Burucs B. – Czimber Gy. – Nagy L. (2007): *Lóerő.* Equinter Kiadó, Budapest – (14) Rásky P. (2012): Most érdemes lótápban gondolkodni! *Lovasélet,* 13/11. 36–38. pp. – (15) Rásky P. (2014): Happy end? „Nyilvános a lovardatörvény" módosításának tervezete. *Lovasélet,* 15/3. 33. p. – (16) Schindele M. (2000): Állattenyésztés. In: Balogh M. – Bekény I. – Dányi D. – Élesztős L. – Hernádi L. M. – Oros I. – Tiner T. (szerk.): *Magyarország a XX. században. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság.* Babits Kiadó, Szekszárd

ANALYSIS OF MANAGEMENT OF EQUISTRIAN ENTERPRISES AROUND MOSONMAGYARÓVÁR

By: Gombkötő, Nóra – Kránitz, Zsófia – Pongrácz, László

Keywords: economical horse keeping, costs, income opportunities, keeping technology, form of utilisation.
JEL Classification: Q12.

Proper and economic horse keeping is influenced by many factors. When calculating the costs of horse keeping, one should take into account the specific needs of the horse (mainly concerning the keeping technology and feeding). However, costs and income are also influenced by the form of utilisation and by the working mode of the animals. Cost-effectiveness is determined by the relationship between costs and income. In this study, costs and potential income related to horse keeping were examined at several horse farms around Mosonmagyaróvár. There were difficulties during the examination. On the one hand, secondary data related to economic effects on horse keeping were not available due to the special features of the sector. On the other hand, basic data were available as grouped by usual and common practices. The study definitely shows that labour cost is the major cost of horse keeping, which is followed by feeding cost, then cost of veterinarian and the other costs category. It should be highlighted that in terms of total costs the effect of keeping technology can be clearly shown while as regards unit costs it cannot. Therefore it is important to calculate and implement economically the optimum livestock number in this sector, as unit costs are significantly influenced by the stocking rate of each farm and thus basically determine the economical operation of the enterprises.

EXAMINING THE POSSIBLE DEVELOPMENT OF SUBCONTRACT DESTILLERIES

By: Harcsa, Imre Milán

Keywords: palinka, net present value, investment efficiency, one step distillation, scenario analysis.
JEL Classification: Q00.

Palinka production has centuries-old traditions in Hungary. Preparation can be according to the traditional - pot-still - or more modern and also more economic - one-step - technology. The vast majority of plants in the Kisvarda area still use the old equipment, which today is less cost-effective. This article examines the economic feasibility of a modern technology investment using investment efficiency ratios (net present value, internal rate of return, profitability index and the discounted payback period). I observed several scenarios (optimistic, realistic and pessimistic) in my calculations. The turnover of plants – and thus revenue - is greatly influenced by changes in the legal environment, which have been very frequent since the 2010 reintroduction of excise duty on distillation. An additional problem is the dependence on the production of agricultural raw materials (fruit crop) and the presence of private (untaxed) distilling. To conclude, only a favourable economic environment would allow the implementation of the planned project.